

Identitatea națională între tradiție și modernitate

Ovidiu SOARE*

Abstract

National Identity between Tradition and Modernity

When we talk about national identity, we talk about Europe, Europe in past and present times: yesterdays Europe, when the nations were formed – a period of national tradition – and today's Europe, one of modernity and post-modernity, where the national identity is outlined in new ways.

National identity can be practically defined starting with the language we speak, the place we live in, the clothes we wear, the food and last but not least, our religion; it can be understood as a continuous process of adhesion to certain historical, religious and linguistic values, all of those integrated in a national sphere.

National identity allons for different interpretations and reinterpretations which come from the three spheres: historical, religious and linguistic.

We cannot conceive a group, a community or a nation without tradition. It appears the very next day after a custom or a practice has been settled down. We are born in a family where we learn a language, we go to school to receive the required education and we are members of a Church. All those lead to the shaping of an identity, in our modern European space, a space from which we will never escape.

Keywords: Nation, National identity, tradition, modernity, spiritual life, change, globalization, migration, group, community, solidarity, family, school, church, language, religious expression, history

Când vorbim de identitate națională vorbim de Europa, Europa de ieri și de azi. Europa de ieri, în care s-au format națiunile – o perioadă a tradiției naționale – și cea de azi, a modernității și a postmodernității în care identitate națională prinde noi contururi.

*

Națiunea este o morfologie originală, inventată de Europa pentru folosință proprie începând cu secolele al XIV-lea și al XV-lea și care, în secolul al XX-lea, a devenit produs de export în întreaga lume (Boudin, 2006: 105).

Atunci când vorbește de națiune Zygmunt Bauman, în a sa carte *Gândirea sociologică*, o vede pe aceasta ca pe ceva imaginar și nu real, așa cum este statul

* Preot, dr. în sociologie, Universitatea *Dunărea de Jos* Galați

care are granițe atât pe hartă, cât și pe teren, granițe care sunt protejate, iar în interior viața socială se desfășoară printr-un ansamblu de legi.

Națiunea este o „comunitate imaginară”, pentru că există ca entitate în măsura în care membrii săi „se autoidentifică” mental și emoțional cu un corp colectiv (Bauman Z. & May T., 2008: 199).

Națiunea fiind un produs european, așa cum suportă transformări Europa, tot așa și națiunea se transformă. Acest lucru nu înseamnă că va apărea o *națiune europeană* deoarece clivajele naționale sunt prea profunde (Boudin, 2006: 109).

Identitatea națională ca formă de manifestare în cadrul socialului poate fi corelată cu limba, istoria și formele de manifestare religioasă ale unei națiuni. Ea poate fi înțeleasă ca un proces continuu de aderare la anumite valori istorice, religioase și lingvistice, toate acestea integrate într-o sferă națională. Identitatea națională suportă interpretări și reinterpretări care provin din cele trei sfere: istorică, religioasă și lingvistică.

Legitimarea identității naționale s-a bazat pe criterii naturale (rasă sau etnie), pe criterii spirituale (religii naționale), lingvistice, teritoriale sau istorice. Identitatea națională a statelor a dominat istoria modernității atât în analize, cât și pe câmpul, adesea însângerat, al relațiilor internaționale (Vlăsceanu, 2007: 122).

Definirea națiunii și implicit a identității naționale presupune trei niveluri de relevanță: nivelul etnospiritual (mituri, simboluri, memorie comună), nivelul etnosocial (cultura publică de masă, unitatea economică, patria mamă) și nivelul etnopolitic (drepturi și datorii egale pentru toți membrii), la care se adaugă tradițiile prezente într-un substrat etnoreligios format din învățături și rânduiești, date lumii de către Dumnezeu, în chip direct și tainic (Bădescu, 2005: 440).

În lucrarea *Noopolitica*, Bădescu amintește și de națiunea imemorială, care poate fi întâlnită în antichitate, în evul mediu în epoca modernă și în era globalizării. Această națiune imemorială desemnează latențe sufletești, energii, prototipare și direcții care se vor exterioriza prin actualizări spirituale ce ne permit să vorbim despre una și aceeași unitate de neam, în epoci diferite și în regimuri diferite (Bădescu, 2005: 444).

*

Practic nu avem cum să scăpăm de tradiție. Ea este cea care transmite sentimente, gânduri, credințe, aspirații și comportamente (Ferreol, 1998: 216).

Tradiția se realizează prin scriere, pe cale orală sau prin perpetuarea anumitor practici. Ea se manifestă în cadrul grupurilor sau comunităților din nevoia de a păstra o anumită identitate durabilă.

Tradiția este definită, în mod obișnuit, ca fiind ceea ce se păstrează din trecut în prezent, fiind transmisă și rămânând activă și acceptată de către cei care o primesc și care, la rândul lor, o transmit de-a lungul generațiilor (Bonte, 1999: 673).

Tradiția este cea care se manifestă pregnant în păstrarea credințelor religioase. La ea apelează Sfinții Părinți ai Bisericii Creștine pentru a apăra adevărurile de credință. Sfântul Vasile cel Mare, în tratatul *Despre Sfântul Duh* face

referire la tradiție, această referire fiind foarte asemănătoare cu definițiile moderne din cadrul sociologiei:

Dintre Dogmele păstrate de Biserică, pe unele le avem din învățătura scrisă, iar pe altele le-am primit din tradiția apostolilor. Ambele forme de transmitere au aceeași putere pentru credință. Și oricine are o inițiere cât de mică în chestiunile bisericesti nu va ridica obiecții împotriva acestei afirmații. Fiindcă, dacă am încerca să lăsăm la o parte obiceiurile care nu au temei scris, ca și când n-ar avea mare însemnătate, am greși, păgubind Evanghelia în cele esențiale. (Sfântul Vasile, 1988: 79)

Nu se poate spune că există societate fără tradiție. Chiar societățile moderne au tradiția lor dar de cele mai multe ori ea nu este observată pentru că pare evidentă. În societățile moderne de tip european, educația se desfășoară în cadrul celor trei instituții consacrate: Familia, Școala și de cele mai multe ori Biserica. Toate acestea contribuie la formarea unei identități personale care se formează în paralel cu identitatea națională.

Primele cuvinte învățate în familie, prima pagină scrisă la școală și prima rugăciune rostită la biserică nu se uită niciodată sau, altfel spus, cuvântul mamei, litera doamnei învățătoare și rugăciunea preotului ne rămân fixate în ființa noastră pentru totdeauna. Nu încapă nici o îndoială că identitatea personală cât și cea națională suportă anumite modificări, transformări, pe întreaga noastră perioadă de viață, date de normele și valorile mediul social în care trăim.

Identitatea națională se poate defini practic începând cu limba pe care o vorbim, cu spațiul în care locuim, cu hainele pe care le purtăm, cu hrana pe care o consumăm și nu în ultimul rând cu religia pe care o practicăm.

Se poate arăta că religia – în stare difuză în lumea primitivă și religiozitate populară sau specializată în religiile universale – are influențe reperabile și inteligibile în toate tipurile de activități umane, asupra alimentației, organizării spațiului, demografiei, esteticului, moravurilor... (Boudon, 2006: 522)

Atunci când vorbim de modernizare nu înseamnă că vorbim în mod obligatoriu de dispariția spiritualității sau de dispariția oricărui demers religios. Să luăm spre exemplificare spațiul românesc. Putem spune că Biserica noastră ortodoxă a cunoscut o perioadă de înflorire odată cu apariția statului național. Chiar dacă este modern, spațiul nord american este compatibil cu o anumită consolidare a religiilor (Boudon, 2006: 382).

A fi modern sau a te moderniza înseamnă a te ancora în prezent, a fi sau a deveni contemporan cu propriul timp; chiar mai mult, a te înscrie pe o traiectorie ce rezonază cu viitorul sau întrezărește să aducă viitorul în prezent pentru al configura cât mai repede.

Pe scara istorică, modernul și modernizarea sunt invenții relativ târzii. Primul pare să fi început a fi folosit abia prin secolele XIV-XV, iar până spre sfârșitul secolului al XIX-lea a avut mai degrabă conotații negative. Modernul era cel care se abătea de la normă, era deviantul ce trebuia corectat sau pur și simplu repudiat. După această perioadă, odată cu începerea procesului de accelerare a

istoriei, modernul a ajuns treptat să devină simbolul unei distincții de superioritate față de tradițional.

Acum, adică în prezent, a spune despre ceva că este modern înseamnă a invita la reflecție. Modernul a coborât de pe scaunul superiorității și a devenit în cel mai bun caz obiect al unei referințe neutre; oricum, nu al unei evaluări necondiționat pozitive sau negative. Vom spune că modernitatea noastră de astăzi tinde să devină reflexivă, critică și sceptică chiar dacă nu toți sunt gata să ni se ralieze (Vlăsceanu, 2007: 21).

*

Se apropie oare sfârșitul identității naționale, parafrazându-l pe Fukuyama cu al său concept de sfârșit al istoriei? Pentru el sfârșitul istoriei înseamnă sfârșitul conflictelor. Istoria ia sfârșit odată cu apariția statului omogen universal (Fukuyama, 1994).

Fukuyama vorbește de victoria liberalismului economic și politic într-un stat omogen universal. Acest stat și-a aflat întruparea în țările Europei Occidentale postbelice.

În acele state flasce, prospere, dominate de automulțumire, introvertite, fără voință, al căror proiect major n-a dus eroismul mai departe de crearea Pieței Comune.

În statul omogen universal toate contradicțiile mai importante sunt rezolvate și toate nevoile umane satisfăcute. Nu există luptă sau conflict în legătură cu problemele majore și în consecință, nu este nevoie de generali sau politicieni; mai rămâne doar activitatea economică (Fukuyama, 1994: 15).

În această societate omogenă predominantă rămâne prosperitatea materială și civilizația de consum.

Sfârșitul istoriei va fi o epocă foarte tristă. Lupta pentru recunoaștere, voința de a-ți risca viața pentru un ideal pur abstract, lupta ideologică mondială care a pus în lumină îndrăzneala, curajul, imaginația și idealismul vor fi înlocuite de calculul economic, de nesfârșita rezolvare a problemelor tehnice, de preocupări legate de mediu și de satisfacerea cererilor sofisticate ale consumatorului. În perioada postistorică nu va mai exista nici artă, nici filosofie, ci doar o îngrijire perpetuă a muzeului istoriei umane (Fukuyama, 1994: 49).

Acest sfârșit al istoriei ar putea duce la dispariția identității naționale, pentru că totul se uniformizează, primează confortul material și consumismul. Lumea nu va mai avea timp să se gândească la ea, pentru că va deveni prea interesată de mașina, casa, mobila, telefonul care trebuie schimbate cât mai des.

Pentru Fukuyama ar mai exista două amenințări la adresa liberalismului văzut ca ideologie a statului omogen universal și acestea ar fi religia și naționalismul, ele fiind văzute și ca două surse de conflict (Fukuyama, 1994: 38).

Sfârșitul istoriei este văzut ca începutul bunăstării și al păcii eterne pentru omenire.

Lumea a fost demistificată, iar la sfârșitul istoriei se dovedește că toate luptele, toate chemările înalte și miturile au slujit doar la satisfacerea nevoilor animalității originare a omului (Fukuyama, 1994: 54).

Religia și naționalitatea sunt văzute ca două manifestări sociale care vor dispărea de la sine, se vor stinge pe cale naturală, ceea ce înseamnă că și identitatea națională va dispărea.

Religia și ideea de naționalitate sunt văzute ca niște capricii istorice ale omenirii. Se poate constata că atât capitalismul, cu al său liberalism și civilizație de consum, cât și comunismul sunt două societăți care nu prea fac casă bună cu ideea de naționalitate și religie.

*

Am putea să vedem modernizarea, schimbarea și globalizarea ca pe niște procese care nu duc la dispariția identității naționale, ci la consolidarea ei, parafrazându-l pe G. Schmaller (*Principii de economie politică*) care afirma că revoluția economică din sec. XIX nu a lezat grav familia ci a transformat-o dintr-o instituție economică ce se baza pe un raport de dominare într-o grupare morală, urmărind scopuri ideale (Boudin, 2006: 377).

Conceptul de națiune era strâns legat de existența anumitor granițe, frontiere care acum încep să dispară. Migrațiile transfrontaliere sunt libere în spațiul european, un spațiu multicultural, un spațiu cu identități naționale foarte puternic conturate de-a lungul istoriei.

Suntem într-o Europă unită, suntem ca într-un creuzet în care mojarul istoriei dorește o uniformizare a identităților, dar acestea cu încăpățănare nu vor în mica un chip să se neutralizeze, ci mai mult, se individualizează.

Ca un reflex, atunci când vrem să ne apărăm identitatea națională, ne apărăm istoria, limba și tradițiile. Cu toții suntem martorii transformărilor după 1990. Nu puține au fost reacțiile celor care protestau pentru că limba, istoria sau tradițiile noastre erau amenințate.

Să luăm de exemplu apariția tiparului și răspândirea lui în spațiul european. El a produs transformări profunde în societate. Tiparul era privit la început ca un element străin spațiului spiritual și cu toate acestea în foarte scurt timp a fost foarte bine asimilat de Biserică. Astăzi fără tipar nu se poate concepe viața religioasă.

Cred că același lucru se petrece cu marea majoritate a lucrurilor care apare în cadrul unei societăți și care pe moment lasă impresia că pot să ducă la dispariția identității. Dar toate aceste elemente ale modernității, cred că dacă sunt asimilate cu înțelepciune, conduc la întărirea și nu la o dispariția identității.

Un alt exemplu: telefonul mobil sau calculatorul, care mai acum 10 – 15 ani erau privite cu scepticism, ba chiar în unele medii, mai prozaice, erau văzute ca acțiuni ale celui rău; astăzi nu putem concepe viața fără ele. Încercați să trăiți o zi fără telefonul mobil.... ; acest telefon mobil poate să strângă legăturile în cadrul familiei; români plecați la muncă afară și care nu pot participa la anumite evenimente de acasă (botezuri, cununii sau înmormântări) sunt prezenți la ele, prin intermediul telefonului mobil. Tot așa, familiile de aici și de dincolo, se unesc prin intermediul calculatorului, își vorbesc, se văd, și acest lucru duce la păstrarea identității.

Vedem că identitatea națională în modernitate și globalizare se manifestă foarte bine.

În păstrarea identității naționale un rol important îl are limba vorbită. Iată ce relatează un român plecat la muncă în Italia:

Am fost foarte bucuros când am auzit, după trei luni de muncă printre italieni, pe cineva care vorbea românește; am vorbit cu el vrute și nevrute, numai ca să aud pe cineva vorbind limba mea; până atunci mă simțeam singur, înstrăinat, dat uitării(V.I., 53 ani, căsătorit, Focșani, Vrancea).

Identitatea națională presupune o anumită , o anumită identificare cu celălalt, o anumită empatie. Ea presupune o istorie comună, o spiritualitate și o tradiție comună; presupune vorbirea unei aceleași limbi. Identitatea națională are în construcția ei cuvântul „acasă”. Ea presupune trăirea unor sentimente de multe ori greu de exprimat. Din această cauză este și greu de definit. Identitatea națională presupune un înteg amalgam de trăiri, de reacții. Ea produce rezonanță în rândul persoanelor care nu se cunosc în mod direct.

Chiar dacă multă vreme imperiile din spațiul european au dorit o aplatizare, o uniformizare a identităților, acestea, în loc să dispară, s-au conturat și mai bine; un rol în conturarea identității naționale l-a avut creștinismul.

Dacă identitatea națională a românilor din Imperiul Austro-Ungar nu a dispărut, cu toate interdicțiile din acea perioadă, cu atât mai mult nu va dispărea identitatea națională în zilele noastre când avem posibilitatea de a ne manifesta liber în orice parte a Europei. Și printre cele mai frecvente forme de manifestare a identității naționale sunt cele religioase.

Cu bucurie, cei din Italia, mărturisesc ce impresie plăcută fac românii când se manifestă de anumite sărbători religioase. În orașul Pordenone, primarul a participat la slujba de înviere sărbătorită de români. Iată o formă modernă de manifestare a identității naționale.

Altfel spus, identitatea națională s-a transformat dintr-o atitudine ostilă față de alte națiuni, din refuzul oricăror idei venite din afară, într-un proces de recunoaștere a identității noastre de către ceilalți.

Pentru că cei plecați de acasă își mai păstrează unele elementele de identitate națională, cum ar fi: limba, alimentația sau credința.

Dintre cei plecați, o parte devin acolo mult mai atașați de Biserică. Este colțul de Românie, locul unde se simt acasă.

Exemplele prezentate în acest studiu nu au un caracter de generalitate, sunt numai niște cazuri particulare, dar care scot în evidență că identitatea națională nu dispare, ci are anumiți poli de coagulare, printre aceștia fiind și Biserica noastră.

Nu putem concepe un grup, o comunitate sau o națiune fără tradiție și identitate. Tradiția apare chiar de a doua zi după ce un obicei sau o practică a fost statornicită. Ne naștem într-o familie unde învățăm o limbă, mergem la școală pentru a primi educația necesară și suntem membrii unei Biserici. Toate acestea duc la formarea unei identități, în spațiul nostru modern și european, de care nu vom scăpa niciodată.

Bibliografie

- Bauman, Z. & May, T., 2008, *Gândirea sociologică*, Humanitas, București.
- Bădescu, I., 2005, *Noopolitica*, Editura Ziua, București.
- Bonte, P. & Izard, M., 1999, *Dicționar de etnologie și antropologie*, Polirom, Iași.
- Boudon, R., coord. 2006, *Tratat de sociologie*, Humanitas, București.
- Deliege, R., 2007, *O istorie a antropologiei*, Editura Cartier, București.
- Ferreol, G., coord. 1998, *Dicționar de sociologie*, Polirom, Iași.
- Fukuyama, F., 1994, *Sfârșitul istoriei?*, Editura Vremea, București.
- Furtună, C., 2007, *Sociologie generală*, Editura Fundației România de Măine București.
- Sfântul Vasile cel Mare, 1988, *Despre Sfântul Duh*, în P.S.B. vol 12, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București.
- Vlăsceanu, L., 2007, *Sociologie și modernitate*, Polirom, Iași.